



ISSN 2223-3822

Grushko, V. (2019) Evoliutsiia kapitalu ta ekonomizatsiia heopolitychnoi realnosti [Capital evolution and economization of geopolitical reality]. *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava* [Socio-Economic Problems and the State] (electronic journal), Vol. 21, no. 2, pp. 271-281. Available at: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2019/19gvsegr.pdf>



SEPS

Journal

Socio-Economic
Problems and the State

ЕВОЛЮЦІЯ КАПІТАЛУ ТА ЕКОНОМІЗАЦІЯ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Віктор Грушко

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027, Україна
e-mail: grushko.vs@gmail.com



Article history:

Received: October, 2019

1st Revision: October, 2019

Accepted: November, 2019

JEL classification:

N40

UDC:

327 (73)

DOI:

<https://doi.org/10.33108/sepd2019.02.271>

Анотація. У статті досліджене поступове зростання ролі економіки у процесі формування геополітичної реальності. Розкриті причини домінування економічних факторів в геополітичних процесах у світі на сучасному етапі. Виявлені тенденції розвитку економічних процесів, які вплинули на переформатування існуючої світової геополітичної ситуації. Проаналізована трансформація геополітичної реальності в геоeкономічну під впливом розвитку капіталу, як ключового системоформуючого фактору. Встановлено загострення техніко-технологічної конкуренції між найпотужнішими геоeкономічними ареалами у сучасному світі.

Ключові слова: геоeкономічний ареал, мережі економічних потоків і обмінів, продуктивний капітал, концентрація капіталу, постіндустріальна економіка.

1. Постановка проблеми.

Сучасний світ, геополітична реальність у ньому інтенсивно змінюються, набуваючи щоразу нових форм. На місце геополітичного протистояння між наддержавами прийшла епоха економічних війн і боротьби за геоeкономічні ресурси, серед яких чільне місце належить зовнішнім ринкам, якими ніхто не володіє як власністю і не здатен одержувати над ними гарантований контроль, але саме там формується вагома частина доходів суб'єктів міжнародних економічних відносин. Боротьба за зовнішні ринки спричинює формування геоeкономічних ареалів, які на



Грушко В. Еволюція капіталу та економізація геополітичної реальності. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2019. Вип. 2 (21). С. 271-281. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2019/19gvsegr.pdf>



This open access article is distributed under a Creative Commons Attribution (CC-BY) 4.0 license.

відміну від геополітичних не є абсолютно закритими один від одного. Упродовж історії держави з тривалим історичним досвідом напрацювали різноманітні ефективні інструменти реалізації своїх економічних інтересів, у першу чергу таких, як різні форми капіталу, формуванню яких в Україні досі не приділялась належна увага, через що країна є економічно слабкою і залишається в ролі геополітичного об'єкту впливу інших країн.

Актуальність і новизна дослідження. У зв'язку з економізацією відносин в геополітиці відбулась переорієнтація на якісно інші інструменти реалізації своїх інтересів. У той час, як для країн Заходу ці зміни несли лише розширення географії панування звичних для них правил та інструментів реалізації власних інтересів, то для постсоціалістичних країн і України зокрема, це процес входження в якісно нову для них реальність, в якій панують розмиті геополітичні кордони і відмінні від засвоєного в минулому досвіду, засоби самоствердження. Від здатності адекватного розуміння нової геополітичної реальності та швидкого оволодіння ефективними засобами реалізації власних інтересів, де чільне місце займає капітал, вирішальним чином залежить спроможність України відстояти свою державну незалежність.

Зв'язок теми статті з важливими науково-практичними завданнями. Ключове завдання, яке постає перед Україною після цивілізаційного, геополітичного вибору, полягає у чіткому формуванні адекватних сучасним реаліям, національних інтересів та знаходження найефективніших інструментів для їх реалізації.

2. Аналіз останніх досліджень та публікацій.

На трансформації, які охопили світ і геополітичну реальність зокрема, під впливом зростання ролі економічних факторів звернули увагу Жак Атталі у праці «Коротка історія майбутнього», Валентин Катасонов - «Капіталізм: історія и идеология денежной цивилизации», Ніл Фергюсон - «Еволюція грошей. Фінансова історія світу», Ювал Ной Харарі - «Людина розумна», а також Едвард Люттвак, Майкл Мандельбаум, Олександр Дугін, Богдан Гаврилишин, Богдан Данилишин та інші. У той же час вчені, що вивчали ці тенденції, недостатньо уваги звернули на ключову роль зацікавленості широких верств суспільства у посиленні ваги економічних чинників в геополітиці та не врахували багатогранність та всеосяжність впливу головного сучасного геополітичного інструменту реалізації інтересів – капіталу.

3. Постановка завдання.

Виявити головні рушійні сили, які спричинюють зміни в геополітичній реальності, встановити фактори зміни балансу сил у світі, джерела формування сили у сучасній геополітиці та виявити тенденції, які визначають спрямованість переміщення центрів її концентрації.

4. Виклад основного матеріалу.

Згідно з твердженнями американського вченого Едварда Люттвака, після поразки СРСР у холодній війні та його розпаду, у міжнародних відносинах відбулась переорієнтація з геополітики на геоекономіку, у результаті чого світовий простір більше не ділиться на ізольовані окремі ареали з жорсткими лініями розмежування між ними.

Геоекономіка розкривається через синергію економіки, географії, геополітики і стратегії просування економічних інтересів держав у просторі. Геоекономіка виступає інструментом у розпорядженні країн задля досягнення бажаних геополітичних результатів. У той час, коли в геополітиці зосереджують увагу на важливості певних цілей, то в геоекономіці головним об'єктом уваги є засоби їх досягнення. Геоекономіка

розкриває те, як реалізують свої геополітичні впливи держави через економіку в географічному просторі.

Американський вчений Майкл Мандельбаум стверджував: «серце політики – влада; мета економіки – багатство. Влада за своєю природою обмежена ... Багатство ж не має меж, завдяки чому економіка є більш багатообіцяючою». Політика зосереджує свою увагу на контролі і бар'єрах у той час, як інтереси економіки перебувають у сфері потоків та обмінів. Для політиків територія - об'єкт контролю, для економістів - засіб одержання вигоди. Для політиків гроші – це засіб влади, для економістів – засіб їх примноження.

Американо-німецький вчений Ганс Морґентау аргументував, що зовнішня політика держав має керуватись виключно національними інтересами, в основі яких має лежати прагнення володіти певним рівнем сили, що даватиме змогу реалізувати власні цілі та здійснювати вплив у зовнішній політиці. Морґентау доводив, що сила потрібна державі для самозбереження, для підтримання влади на власній території, але її акумуляція призводить до встановлення влади над іншими державами і народами та дає змогу реалізувати щораз ширші та розгалуженіші інтереси у геополітичному середовищі. На думку американця німецького походження, інтереси держави у стосунках з іншими країнами реалізуються виключно через силу.

Згідно з твердженням американця Толкотта Парсонса ключова роль у відносинах між країнами належить взаємодії політики з економікою, де політика постає, як механізм мобілізації ресурсів, а економіка, як сфера, яка формує цей ресурс. Кожна держава нагромаджує ресурси влади і власності, які необхідні для постійного прирощування власних сили і впливу. З одного боку, держави орієнтуються на прирощування все нових ресурсів, а з іншого – накопичені ресурси збільшують вплив держав (правлячих у них еліт) закордоном на інші центри влади в інших країнах та геополітичних ареалах, що дозволяє формувати для себе більш сприятливі умови і можливість більш вагомо позиціонувати свої країни на міжнародній арені.

Геоелекономіка відповідає на головні питання геополітики по своєму: Що є джерелом сили та як пов'язані між собою економіка, простір і сила? Геополітика обґрунтовує, що основою сили держави є контроль над ресурсами (територією, людьми, природними багатствами тощо). Володіти силою – значить володіти достатньо великою кількістю ресурсів. З точки зору геополітики по-справжньому могутніми державами є держави, які контролюють найбільші території та кількість населення (США, Китай; у минулому - СРСР чи Британська імперія). У свою чергу, з точки зору геоелекономіки основою сили є контроль за міжнародними мережами (торговими шляхами, каналами передачі інформації, потоками грошей, розповсюдженням науково-технічних досягнень тощо), можливість одержувати від них дохід, здатність швидше за інших нагромаджувати засоби його примноження.

Економіка, як ключова складова геоелекономіки, є однією з важливих сфер життя соціуму, завданням якої є задоволення людських потреб, для чого економіка виробляє важливі для людей блага, формуючи матеріальну основу функціонування усіх інших сфер життєдіяльності суспільства і забезпечуючи нагромадження силових ресурсів за для реалізації інтересів суспільства.

Уже на перших етапах розвитку суспільства люди відкрили для себе два основні джерела нових благ – працю і капітал. Праця була пов'язана з постійними витратами людьми своїх сил, а капітал дозволяв досягати бажаного легшим і швидшим способом. Тому інтерес до більш ефективного способу реалізації своїх інтересів (усвідомлених потреб) завжди був дуже високий.

Термін «капітал» походить з латині і перекладається як «голова великої рогатої худоби» [2, с. 40]. Якщо ж розглядати це поняття із сутнісного боку, то первісне розуміння терміну «капітал» означало самозростаючу вартість (худоба у процесі споживання їжі зростає у масі і володіє здатністю розмножуватись) [4, с. 512-515]. У

сучасній економічній науці «капітал» включає в себе також і те, що лише потенційно здатне приносити дохід: 1) засоби праці (інструменти, обладнання, підприємства тощо); 2) фінансовий капітал (гроші, цінні папери); 3) людський або ж соціальний капітал (знання, вміння, навички створювати певні блага чи надавати необхідні послуги).

Вже починаючи з доіндустріальної епохи, розгорілось змагання за такий ресурс самозростаючої вартості як земля, а разом з цим за контроль за географічним простором. Її вели між собою племена мисливців і держави, централізовані автократії і демократичні країни, великі компанії та прості селяни протягом всієї історії. У минулі часи земля більш цікавила як сільськогосподарський ресурс, а на індустріальному етапі – більшою мірою, як можливість контролювати родовища важливих для промисловості природних ресурсів (нафти, газу тощо) чи транспортні шляхи (Суецький канал, Панамський канал, протоки Боспор і Дарданелли, Керченську протоку тощо), на що накладались і геополітичні інтереси різних країн.

Упродовж історії людства безперервно точилась боротьба за контроль над ресурсами та шляхами сполучення, через які відбувалось переміщення потоків товарів, грошей, людей, технологій тощо. До XVI ст. головною міжнародною торговою артерією був Великий шовковий шлях, який зв'язував Європу і цивілізації Сходу. Свого часу, контроль над Великим шовковим шляхом, фактично, забезпечував світове економічне панування. На останньому етапі він забезпечував геополітичну могутність імперії чінгізидів. Активну посередницьку роль у торгівлі між цивілізаціями Сходу та Заходом, через Великий шовковий шлях відігравали до XI ст. арабські та візантійські купці. Великими торговельними центрами стають Венеція, Генуя та інші міста Середземномор'я. Ця торгівля одержала назву Левантійської торгівлі. Західноєвропейські міста вели торгівлю також і в межах Ганзейського союзу, великого об'єднання, яке представляло міста в басейні Балтійського і Північного морів.

З початком Великих географічних відкриттів з XVI ст. місце головної економічної артерії, через яку спрямовувались головні торгові потоки, зайняв світовий океан і той, хто його контролював, набував рис світового економічного гегемона (з XVIII ст. «володаркою морів» стає Англія).

Окрім землі і транспортних шляхів, важливим ресурсом примноження доходів стало знання, що дало поштовх розвитку науки [7, с. 309-343]. Ще одним напрямком примноження капіталу став розвиток техніки і технології [8, с. 659-672]. Обидва ці процеси у сукупності сформували науково-технічний прогрес, результатом якого став розвиток техніки (засобів праці). Його динаміка набула прискорення з буржуазними перетвореннями і бурхливою індустріалізацією, яка розпочалась у XVIII ст. в Англії, а звідти поширилась по цілому світу.

Науково-технічний прогрес став сьогодні одним з головних факторів, що визначає відмінності у життєвому рівні людей в різних гео економічних ареалах планети. З одного боку, поява машин підвищила продуктивність праці і вивільнила значну частину людей від важкої фізичної чи рутинної розумової праці, проте, з іншого, - разом з машинами з'явилась армія лишніх людей, які приречені на бідність. Тому НТП супроводжується матеріальним розшаруванням між тими, хто технічними і технологічними ресурсами (капіталом) володіє і живе в достатку, та тими, хто позбавлений цих ресурсів і живе в нужді. Це правило проявляє себе на рівні окремих країн та великих гео економічних ареалів, які володіють різним рівнем капіталізації (технічним і технологічним оснащенням, науковим потенціалом, кваліфікацією своїх трудових ресурсів).

На становлення сучасної економіки, в якій капітал займає центральне місце, вирішальним чином вплинула легалізація банківської діяльності, яка тривалий час була, фактично, поза законом. Одночасно банківський сектор став каталізатором науково-технічного прогресу. Кредит забезпечив ресурсом науково-технічну

діяльність, з одного боку, проте з іншого, щоб він міг стати довготривалим процесом, необхідно було забезпечити його повернення з процентами, що можливе лише при зростаючій економіці і зростаючій грошовій масі. Щоб цей механізм запрацював, необхідні були не лише нові відкриття, але й безперервне успішне впровадження техніко-технологічних новинок у виробництво. Запущений взаємопов'язаний ланцюжок одержав наступний вигляд: кредит – науково-технічне відкриття – техніко-технологічна модернізація виробництва – більший об'єм виробництва – вищі доходи у виробників – повернення кредиту з процентами – новий кредит. В умовах замкнутого натурального виробництва такий механізм запрацювати не міг. Захід став тим геоекономічним ареалом, де цей революційний процес був запущений, що згодом забезпечило його геополітичне домінування у світі [7, с. 381-395].

На сучасному етапі важливу роль у розповсюдженні нових технологій у світі відіграє міжнародна організація Координаційний комітет з експортного контролю (КОКОМ), яка перебуває під контролем країн Заходу. У той же час, останнім часом Китаю вдається перехоплювати ініціативу, зокрема щодо переходу мобільного інтернету до стандарту 5G, що радикально збільшить швидкість передачі інформації, забезпечить роботу в десятки разів більшої кількості пристроїв. Запровадження стандарту 5G призведе до революційних змін у світі, до переформатування геоекономічних ареалів і може спричинити зміну глобального лідерства.

Сучасна економічна стратегія Китаю бере свій початок з 1978 року, коли був впроваджений новий економічний курс - «побудови соціалізму з китайською специфікою», розроблений Ден Сяопіном. Особливістю економічної системи Китаю стало поєднання планових, директивних методів управління економіки на макрорівні та ринку – на мікрорівні.

В геополітиці Ден Сяопін орієнтував Китай на «приховування своїх можливостей та очікування свого часу, триматись в тіні, не виявляючи себе». З часом цілі КНР були переорієнтовані на - «прагнути досягнень». Китай ефективно використовує наявні у нього ресурси для збільшення свого геоекономічного впливу на інші країни. Важливе геоекономічне місце у своїй стратегії Китай відводить «Новому Шовковому шляху», через який прагне просунути свої економічні та геополітичні інтереси на пострадянському просторі (у першу чергу в Центральній Азії і РФ) і одержати надійний сухопутний торговий коридор до країн ЄС, а також до нафти і газу Близького Сходу одночасно. У той же час, свою найбільшу активність Китай проявляє в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Сьогодні Китай є найбільшим експортером у світі і найбільш швидкозростаючим ринком, що ставить в економічну залежність від нього багато країн світу. Китай поставив мету стати найвпливовішим економічним та геополітичним центром світу [6, с. 259-269].

Третій напрямок розгортання змагання за капіталістичний ресурс був пов'язаний з інтерпретацією інших людей як засобу самозростаючої вартості. На певному етапі розвитку людського суспільства це породило рабство, де раби розглядалися, як удосконалений замітник великої рогатої худоби. Проте і після відміни рабства і феодальної залежності, люди не перестали розглядатись як ресурс самозростаючої вартості. На новому витку розвитку суспільства місце силового примусу, який на початковому етапі практикували люди зі зброєю, зайняли організатори ерзац-релігійних (ідеологічних) методів маніпуляції погано організованих мас [1, с.6-12]. Серед найуспішніших ерзац-релігій, які зуміли досягти найбільших успіхів за останній час, можна виділити ідеології комунізму та лібералізму. Ерзац-релігія комунізму поширилась у світі в ХХ ст., заклавши ідейну основу для становлення геоекономічного ареалу, що опинився під контролем СРСР і КНР.

Економіка лібералізму, що утвердилась в геоекономічному ареалі Заходу, функціонує не на силовому примусі, а на стимулюванні зацікавленості у результатах своєї господарської діяльності. Головним стимулятором такої економіки виступають

гроші. Звичні, у нинішній час гроші, виготовлені з паперу, який сам по собі особливої цінності не має. У минулі часи золото, яке виконувало роль грошей, крім естетичної функції, практичної користі у господарській діяльності не мало. Електронні гроші, які на сучасному етапі інтенсивно завойовують світ, постають у формі цифрових показників. Очевидно, що прагнення людей їх здобувати може з'являтися лише під впливом віри людей в їх уявні, а не реальні якості, що є проявом рис ерзац-релігії. Люди наповнюють гроші змістом, яким насправді ті не володіють [5, с.35]. Завдяки фетишизму грошей, відкрився ще один інструмент формування капіталу як самозростаючої вартості для тих, хто контролює процес їх створення. Одним з найбільш успішних видів ведення бізнесу на фетишизації грошей стало давання грошей у ріст. На сучасному етапі така діяльність сформувала банківський сектор.

Давання грошей під відсотки на різних етапах розвитку заборонялись у Китаї, Індії, на Близькому Сході, у Європі. У більшості релігій – християнстві, ісламі, індуїзмі, буддизмі пропагується негативне ставлення до давання грошей в ріст. Панувало переконання, що гроші це своєрідна кров економіки, від циркуляції якої залежить її нормальне функціонування. А якщо дозволити лихварство, то лихварі зможуть управляти рухом «крові» (грошей), одержавши владу над іншими суб'єктами економічної діяльності.

З часом ситуація почала змінюватись. У X–XI ст. у Європі були сформовані своєрідні «офшори», в яких дозволялось займатись лихварством. Зокрема, у таких містах-державках Італії, як Венеція, Генуя, Флоренція, Ломбардія, Сієна, Лука. Однією з найвпливовіших «офшорних» еліт була венеціанська, що формувалась переважно з купецьких династій східносередземноморського Леванту. Вихідці з Венеції відіграли вагомий роль у буржуазних перетвореннях в Голландії, а згодом вплинули на піднесення Британської імперії. Законодавча відміна заборон на давання грошей під відсотки відбулась в Англії в XVII ст., а по всій Європі поширилась після Великої французької революції.

Після розпаду СРСР Сполучені Штати, сформовані на традиціях Британської імперії, на певний час стали єдиною наддержавою у світі, яка не мала серйозних конкурентів на планеті ні в економічному, ні у військово-політичному плані. Така ситуація обумовила формування стратегічної мети США – глобалізації світу на принципах ліберальної моделі, головним інструментом досягнення розглядався монетаризм, який відводить ключову роль в економіці грошам та банкам, які ними управляють. Зокрема, центральним банкам держав відводиться у побудові глобальної вертикалі головна роль. Центральні банки — це установи, які регулюють діяльність усіх інших банків у своїх країнах, або їх об'єднань. Згідно з законодавством, центральні банки є незалежними від будь-яких інших органів влади в своїх країнах, проте, з іншого боку, вони перебувають у різних формах залежності від світової банківської системи [4, с. 591-630].

Паралельно з грішми бурхливо у нинішній час розвивається, народжений також на Заході, ринок цінних паперів, які для їх власників виступають в якості капіталу (приносять дохід) [5, с.125-137]. На сьогодні обсяги торгівлі валютою та цінними паперами на порядок перевищують обороти товарів і послуг, продовжуючи швидко зростати [3, с.506]. При цьому банкрутство більше загрожує тим, хто працює у реальному секторі економіки, а доходи концентруються у сфері «виробництва» фінансових документів, цінних паперів, де зосереджується найбільший паперово-електронно-цифровий капітал.

Становлення сучасної електронно-фінансової економіки тісно пов'язане з відмовою від забезпечення золотом грошової маси та інформаційною революцією на початку 70-их років XX ст. У результаті світ фінансів став абсолютно самостійною віртуальною сферою діяльності, незалежною від матеріальної реальності. У той час, як матеріальне виробництво обмежене у можливостях свого зростання певними рамками,

віртуальна реальність виявилась вільною від подібних обмежень. Для тих, хто реалізує свої бізнес-інтереси у віртуальності, відкрились необмежені можливості для збагачення, а для реальної економіки - розрив між швидкозростаючою масою матеріально не забезпечених електронних грошей і цінних паперів несе з собою наростання некерованих процесів [4, с. 668-694].

Основою прогресу постіндустріальної економіки стає розвиток самої людини, що заперечує постулат класичної економічної теорії, згідно з яким розвиток абсолютно визначається матеріальною базою (кількістю і якістю засобів праці). Традиційно вважалось, що слід частину національного доходу відправляти не на споживання, а на вкладання доходів у засоби праці, проте у постіндустріальній економіці виявилось, що більш вагомим фактором економічного зростання виявилось накопичення людського капіталу. На практиці це означає, що перенаправлення інвестицій з матеріальної складової (з вкладання у засоби праці) на розвиток особистості, що тривалий час вважалось як споживання, не лише не є перешкодою для поступального економічного розвитку, але є фактором, що його стимулює. Фактично, у постіндустріальній економіці економічний ріст та інвестиційна активність перестають напряму залежати одне від одного. У постіндустріальних економіках Заходу сформувався механізм, який дозволяє нарощувати інвестиції і при цьому паралельно збільшувати особисте споживання – поєднуючи непоєднуване, за рахунок опанування інформації як невичерпного ресурсу нескінченного прогресу (капіталу, як самозростаючої вартості).

У теперішній час попит на висококваліфікованих працівників перевищує пропозицію і продовжує швидко зростати. Цей попит формують переважно високо розвинутий постіндустріальний геоekonomічний ареал Заходу, який виступає головним імпортером такої робочої сили з інших країн. Міжнародний рух висококваліфікованих працівників ІТ-галузі виступає частиною більш масштабного процесу інтелектуальної міграції, складовою якої є міграція менеджерів, науковців, висококваліфікованих викладацьких кадрів, формуючи таке явище як «відтік мізків». Сьогодні для світової економіки характерна концентрація в постіндустріальному геоekonomічному ареалі Заходу інтелектуального та технологічного потенціалу людства (капіталу).

Економіка світу, в центрі якої капітал та вміння його прирощувати, формує ієрархічну нерівність у розподілі вироблених благ та привласненні доходів. Як наслідок у світі формуються геоekonomічні ареали з високою концентрацією накопиченого капіталу і капіталодефіцитні великі депресивні геоekonomічні регіони. Концентрація капіталу сприяє росту благополуччя і створює передумови монополізації економічних ресурсів. У той же час спостерігається постійне переміщення центрів концентрації капіталу. Піднесення і занепад держав, монополій, геоekonomічних ареалів вирішальним чином підпорядковані процесам переміщення центрів зосередження капіталу. Економіка, де панує продуктивний капітал, який замінив непродуктивне «збирання багатства» епохи натурального господарства, сформована в геоekonomічному ареалі Заходу, проявила свою високу ефективність, як з точки зору виробництва кількості благ, так і з точки зору здатності еволюціонувати до ефективніших форм господарювання. Як наслідок конкурентне змагання з нею не витримала жодна традиційна економіка.

5. Висновки та перспективи подальших досліджень в даному напрямку.

Головною рушійною силою, яка забезпечує реалізацію інтересів від окремих людей до великих геоekonomічних ареалів, є капітал у найрізноманітніших формах. Чим більший ресурс самозростаючої вартості опановує людство, чим більші перспективи перед ним відкриваються, тим більших масштабів набирають контрасти, як з точки зору доступу до вироблених благ, так і з точки зору зосередження все більшої реальної влади, вираженої в кількості контрольованих грошей та засобів їх примноження (капіталу), в обмежених геоekonomічних ареалах світу. Серед лідерів

темрів капіталізації у світі на сучасному етапі Азійсько-Тихоокеанський геоелекономічний регіон на чолі з Китаєм. Геоелекономічний ареал Заходу, незважаючи на своє сучасне лідерство, з переходом світової економіки до нового (шостого) технологічного укладу, може його не втримати. Перед Україною сьогодні пріоритетним завданням є інтеграція до геоелекономічного ареалу Заходу, який володіє у даний час найпотужнішими інвестиційними ресурсами у світі і розвинутою постіндустріальною економікою, перехід до якої відкриє додаткові ресурси для нарощування капіталізації країни і більш вагомого її позиціонування у світі.

Перспективи використання результатів дослідження. У новій геоелекономічній реальності, в якій опинилась Україна, панують не опікунські, а конкурентні відносини між геополітичними суб'єктами, в яких керуються власними економічними інтересами, головними інструментами реалізації яких є володіння засобами більш швидкого прирощування доходів (капіталом у найрізноманітніших формах). Цілеспрямована, методична, довготривала робота, спрямована на нагромадження, урізноманітнення, модернізацію капіталу, стає запорукою успіху людей, сімей, компаній, держав, геополітичних ареалів. Перехід до нового технологічного укладу, який вже розпочався у світі, відкриває перед багатьма і Україною зокрема, можливість вийти на якісно вищий рівень капіталізації і одержати в своє розпорядження потужніші ресурси утвердження власної суверенності у сучасному світі.

Author details (in Russian)

ЭВОЛЮЦИЯ КАПИТАЛА И ЭКОНОМИЗАЦИИ ГЕОПОЛИТИЧЕСКОЙ РЕАЛЬНОСТИ

Виктор Грушко

*Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка
ул. Максима Кривоноса, 2, г. Тернополь, 46027, Украина
e-mail: grushko.vs@gmail.com*

Аннотация. *В статье исследованы процессы трансформации геополитической реальности под влиянием развития потенциала и многогранности капитала, как ключевого экономического ресурса. Раскрыты этапы развития понимания людьми возможностей использования самых разнообразных механизмов приумножения доходов, результативность которых определяла этапы возрастания и угасания цивилизаций и их геополитического влияния в географическом пространстве.*

Проанализированы отличия в особенностях реализации своих интересов через геополитические и через геоэкономические инструменты. Раскрыто своеобразие формирования основ могущества и влияния в геополитике и в геоэкономике. Определена ключевая роль контроля потоков, обменов, международных сетей, таких как торговые пути, потоки денег, оборот ценных бумаг, распространение научно-технических достижений. Установлено основополагающее значение контроля географического пространства, в частности, земли и торговых путей, как господствующих форм капитала на доиндустриальном этапе развития и его связь с возрастанием геополитического веса государств, которые в тот период их контролировали. Раскрыто возрастание удельного веса тех геополитических субъектов, которые овладели раньше других научно-техническим прогрессом, как средством приумножения потенциала средств производства, главной формы капитала в индустриальную эпоху. Проанализирована смена приоритетов в механизмах формирования добавленной стоимости в постиндустриальный период, в котором новейший виртуальный капитал радикально переформатировал геополитическое пространство, а также утверждение новых геополитико-геоэкономических парадигм под влиянием возрастания роли человеческого капитала.

Выявлены революционные изменения в современной геополитике под влиянием

возрастания потенциала экономики, который произрос из колоссального роста ресурсов капитала, оказавшегося в распоряжении самых влиятельных мировых геополитических центров силы. Проанализированы факторы, влияющие на концентрацию капитала и на перемещение центров его сосредоточения, что определяют контрасты в уровне жизни и могуществе между разными геоэкономическими ареалами мира. Установлено вытеснение военно-политических рычагов влияния экономическими, которые на современном этапе могут обеспечивать достижение желаемых результатов более дешевыми и безопасными способами.

Ключевые слова: геоэкономический ареал, сети экономических потоков и обменов, производительный капитал, концентрация капитала, постиндустриальная экономика.

Author details (in English)

CAPITAL EVOLUTION AND ECONOMIZATION OF GEOPOLITICAL REALITY

Viktor Grushko

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
2 Махуна Kryvonosa str., 46027, Ternopil, Ukraine
e-mail: grushko.vs@gmail.com

Abstract. *The dynamics of gradual growth of the economic factor share in the process of geopolitical reality formation under the influence of capital accumulation, as well as growth of its potential and diversification of existence forms are described in the article. The displacement of military-political levers of influence by economic ones, which at the present stage are able to provide the desired results in cheaper and safer ways, has been established. Capital is described as the most effective tool in the fight for: external markets and geo-economic areas; the value of income; the resources of influence, which in the long history of mankind has taken various forms. The peculiarities of society geo-economic interests' focus on different forms of capital in the pre-industrial, industrial and post-industrial era are investigated.*

Differences in the specifics of their interest's realization through geopolitical and geo-economic instruments are analyzed. The peculiarities of forming the basis of power and influence in geopolitics and geoeconomics are revealed. The key role of flows, exchanges, control over international networks, such as trade routes, cash flows, circulation of securities, dissemination of scientific and technical achievements, is determined. The fundamental importance of controlling the geographical area, in particular land and trade routes, as dominant forms of capital, at the pre-industrial stage of development and its connection with the rise of the geopolitical weight of the states which controlled them during that period is defined. The increase in those geopolitical subjects' share which have previously mastered scientific and technological progress as a mean of multiplying the potential of labor means, as the dominant form of capital in the industrial age, is revealed. The change of priorities in the mechanisms of value added formation in the post-industrial period, which the new virtual capital has radically reformed the geopolitical space in, as well as the adoption of new geopolitical-geo-economic paradigms under the influence of the human capital role growth are analyzed.

An increase in the value of external markets, uncontrolled by foreign political and economic entities, has been revealed in relation to the possibility of obtaining a significant amount of income at the present stage of society's development. Established as an increase in the value of human capital, the virtual economy filled geopolitics with economic meanings in the post-industrial period, laying the foundations for the domination of geo-economic reality, in which space is no longer divided into rigidly isolated separate areas with rigid lines of demarcation between them. Causes of movement of money, capital and other economic resources across borders intensification, characterized as the absence of rigid barriers between

modern geo-economic spaces compared to geopolitical ones are defined. The importance of banking activity legalization in the transition from pre-industrial geopolitical reality to industrial, its role in the intensification of scientific and technological progress, in blurring the boundaries between geo-economic areas of the world at the post-industrial stage of society development is outlined.

The ways of using people as capital from pre-industrial slavery to the technologies of manipulating of large masses of people who have established themselves in the form of ideologies in recent centuries are revealed. The analysis, as the domination of public property instead of asserting social justice in the socialist geopolitical space, provides only the concentration of power in a narrow circle of people, not the welfare of the majority of the population. The belief in the imaginary properties of money in the geo-habitat where liberal ideals were established, which encourages large masses of people to accumulate a social product that increases the wealth of limited social groups, is revealed. High efficiency of productive capital initially captured in the West was discovered. It replaced the unproductive "accumulation of wealth" of the subsistence epoch, providing high growth rates in the wealth production and the ability for continuous self-improvement, which ensured the geo-economic leadership of the transatlantic geo-economic.

Large-scale imbalances between virtual, electronic-digital capital and the production of goods and services have been identified, which determine decisively the contemporary socio-economic contrasts between different geo-economic areas of the world. The differences in size of the capital concentration in different geo-economic regions of the planet are established. The differences in the forms of capital, which are mastered in different geo-economic areas and used in the competition of geopolitical subjects, are outlined. The complex of purposeful actions of the countries from successful geo-economic areas to preserve their leading positions in the process of capital accumulation is revealed. It is established that the periodic revolutionary transitions from one technological institution to another open the window of possibilities for accelerated own capitalization of the second and third world countries, as well as geo-economic areas which they include. At the same time the process of periodic relocation of capital concentration centers and competition aggravation during periods when a potential probability of changing global geo-economic leadership emerges is described.

Keywords: *geo-economic area, networks of economic flows and exchanges, productive capital, concentration of capital, post-industrial economy.*

Appendix A. Supplementary material

Supplementary data associated with this article can be found, in the online version, at <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2019/19gvsegr.pdf>

Funding

The authors received no direct funding for this research.

Citation information

Grushko, V. (2019) *Evolutsiia kapitalu ta ekonomizatsiia heopolitychnoi realnosti* [Capital evolution and economization of geopolitical reality]. *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava* [Socio-Economic Problems and the State] (electronic journal), Vol. 21, no. 2, pp. 271-281. Available at: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2019/19gvsegr.pdf>

Використана література:

1. Грушко В. С. Сфера сенсів у динаміці розвитку суспільства у контексті змін семіотичної реальності культури. Луцьк: *Соціологічні студії: науково-практичний журнал Східноєвропейський національний університет ім. Л. Українки*, 2017. №1 (10), С. 6-12.
2. Де Сото Ернандо Загадка капіталу. Чому капіталізм перемагає на Заході і ніде більше. Київ: Наш формат, 2017. 232 с.
3. Ільїн В. В. Фінансова цивілізація. Київ: Книга, 2007. 528с.

4. Катасонов В. Ю. Капитализм. История и идеология денежной цивилизации. Москва: Институт русской цивилизации, 2013. 1072 с.
5. Фергюсон Нил Эволюція грошей. Фінансова історія світу. Київ: Наш формат, 2017. 384 с.
6. Хантингтон Самюэль Столкновение цивилизаций. Москва: ООО «Издательство АСТ», 2003. 603с.
7. Харарі Ювал Ной Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2018. 544 с.
8. Шпенглер Освальд Закат Европы: Очерки мифологии мировой истории. Т. 2 Всемирно-исторические перспективы. Минск.: ООО «Попурри», 1999. 720 с.

References

1. Grushko, V. S. (2017) Sfera sensiv u dynamitsi rozvytku suspilstva u konteksti zmin semiotychnoi realnosti kultury [The Sphere of Meanings in the Dynamics of Social Development in the Context of Changes in the Semiotic Reality of Culture]. Lutsk: *Sociological Studies: A Scientific and Practical Journal of the Eastern European National University L. Ukrainka*, No. 1 (10), pp. 6-12.
2. De Soto Ernando (2017) *Zahadka kapitalu: Chomu kapitalizm peremahaie na Zakhodi i nide bilshe* [The Mystery of Capital: Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else]. Kyiv: Our format. (in Ukrainian).
3. Ilin, V. V. (2007) *Finansova tsyvilizatsiia* [Financial civilization]. Kyiv: Book. (in Ukrainian).
4. Katasonov, V. Ju. (2013) *Kapitalizm. Istorija i ideologija denezhnoj civilizacii* [Capitalism. History and ideology of monetary civilization]. Moscow: Institute of Russian Civilization. (in Russian).
5. Ferhiuson, Nil (2017) *Evoliutsiia hroshei. Finansova istoriia svitu* [The Ascent of Money. Financial History of the World]. Kyiv: Our format. (in Ukrainian).
6. Hantington Samyuel (2003) *Stolknovenie tsyvilizatsiy* [Clash of Civilizations]. Moscow: AST Publishing House LLC. (in Russian).
7. Kharari Yuval Noi (2018) *Liudyna rozumna. Istoriiia liudstva vid mynuloho do maibutnoho* [Sapiens: A Brief History of Humankind]. Kharkiv: Family Leisure Club. (in Ukrainian).
8. Shpengler Osva'd (1999) *Zakat Evropy: Ocherki mifologii mirovoj istorii. T. 2 Vsemirno-istoricheskie perspektivy* [The Decline of the West: Essays on the mythology of world history. T. 2 World historical perspectives]. Minsk: ООО Potpourri. (in Belarus).



© 2019 Socio-Economic Problems and the State. All rights reserved.
 This open access article is distributed under a Creative Commons Attribution (CC-BY) 4.0 license.
 You are free to:
 Share — copy and redistribute the material in any medium or format Adapt — remix, transform, and build upon the material for any purpose, even commercially.
 The licensor cannot revoke these freedoms as long as you follow the license terms.
 Under the following terms:
 Attribution — You must give appropriate credit, provide a link to the license, and indicate if changes were made.
 You may do so in any reasonable manner, but not in any way that suggests the licensor endorses you or your use.
 No additional restrictions
 You may not apply legal terms or technological measures that legally restrict others from doing anything the license permits.

Socio-Economic Problems and the State (ISSN: 2223-3822) is published by Academy of Social Management (ASM) and Ternopil Ivan Pul'uj National Technical University (TNTU), Ukraine, Europe.

Publishing with SEPS ensures:

- Immediate, universal access to your article on publication
- High visibility and discoverability via the SEPS website
- Rapid publication
- Guaranteed legacy preservation of your article
- Discounts and waivers for authors in developing regions

Submit your manuscript to a SEPS journal at <http://sepd.tntu.edu.ua>

